

O cambio de paradigma da América Latina cara a gobernos de esquerda e a conformación da nova xeoeconomía

Adolfo Federico Herrera García

Benemérita Universidad Autónoma de Puebla

RESUMO: Falar de esquerdas en Latinoamérica é falar dun longo proceso que comezou hai moitos anos, despois de loitar por implantar un modelo político de esquerdas en diferentes países do mundo, sobre todo nos países latinoamericanos, non foi posible solucionar todos estes problemas na rexión. Dado o anterior, dáse paso a unha nova forma de organización entre os países latinoamericanos, que busca dun xeito práctico e estratéxico, desenvolver os sectores estratéxicos da economía, xerando un vínculo entre sociedade, goberno e empresas, que permitan o desenvolvemento dunha novo modelo económico e político en cada un destes países. O obxectivo fundamental desta nova xeopolítica latinoamericana consiste en dotar ao Estado das ferramentas económicas para promover e defender os intereses da rexión.

Palabras chave: gobernos de esquerda, xeoeconomía, desenvolvemento económico, crecemento económico.

RESUMEN: Hablar de la izquierda en América Latina es hablar de un largo proceso que comenzó hace ya muchos años, después de luchar por implementar un modelo político de izquierda en los diferentes países del mundo especialmente en los países latinoamericanos, no se han podido solucionar todos estos problemas en la región. Dado lo anterior, se da paso a una nueva forma de organización entre los países latinoamericanos, lo cual busca de una manera práctica y estratégica desarrollar los sectores estratégicos de la economía, generando una vinculación entre la sociedad, el gobierno y las empresas, lo que permita desarrollar un nuevo modelo económico y político en cada uno de estos países. El objetivo fundamental de esta nueva geopolítica latinoamericana consiste en proporcionar al Estado las herramientas de carácter económico para promover y defender los intereses de la región.

Palabras clave: gobiernos de izquierda, geoeconomía, desarrollo económico, crecimiento económico.

ABSTRACT: To speak of the left in Latin America is to speak of a long process that began many years ago, after so many years of struggle to implement a leftist political model in the different countries of the world, especially in Latin American countries, they have not been able to solve all these problems in the region. Given the above, a new form of organization is given way among Latin American countries, which seeks in a practical and strategic way to develop the strategic sectors of the economy, generating a link between society, the government and companies, which allow the development of a new economic and political model in each of these countries. The fundamental objective of this new Latin American geopolitics is to provide the State with economic tools to promote and defend the interests of the region.

Keywords: leftist governments, geoeconomics, economic development, economic growth.

1. Introducción

Falar da esquerda en América Latina é falar dun longo proceso que comezou hai xa moitos anos. Para algúns autores empeza coa revolución cubana na década dos 50's con Fidel Alejandro Castro Ruz (1959-2008) en Cuba, nos 70's con Salvador Allende Gossens (1970-1973) en Chile, nos 90's con Hugo Chávez Frías (1999-2013) en Venezuela, nos 2000's con Luiz Inácio Lula da Silva (2003-2010) en Brasil, José Mujica e Tabaré Vázquez (2005-2015) en Uruguai, Juan Evo Morales Ayma (2006-2019) en Bolivia, Rafael Correa e Lenin Moreno (2007-2017) en Ecuador, Andrés Manuel López Obrador (2018-2024) en México e nas últimas eleccións do 2022 para presidente en América Latina, Gustavo Petro gaña en Colombia.

Este cambio de paradigma dáse por diferentes causas, entre as que sobresaen, altos niveis de pobreza, baixas taxas de crecemento económico, falta de oportunidades laborais, atraso educativo, inestabilidade política e social, altas taxas de violencia ou corrupción, entre outras. Todo isto impulsou aos diferentes países latinoamericanos a buscar novas solucións, que combaten o gran atraso social no que viven e poder así lograr alcanzar mellores niveis de benestar na súa poboación.

É por estas razóns que “nalgúns países de América Latina, particularmente do Cono Sur, a esquerda logrou construír un importante consenso social para enfrontar a hexemonía neoliberal” (Ornelas, 2011, 275), procurando con este cambio de paradigma dar solucións a estes problemas e así garantir mellores condicións de vida para a súa poboación.

2. A esquerda

O concepto de esquerda a nivel mundial foi utilizado por primeira vez o 28 de agosto de 1789 na Asemblea Nacional Constituínte que xorde da Revolución Francesa, esta mencionaba a defensa da igualdade social e “a diminución da desigualdade económica que permitise buscar mellores alternativas aos procesos sociais e de produción” (Gargarella, 2014, 448).

Non se pode definir como tal o concepto de esquerda xa que este presenta un desafío teórico, metodolóxico e político, que é cambiante no tempo, o cal dependendo da corrente ideolóxica que se siga pode variar, dando paso así a diferentes conceptos de esquerda, como o son o centro-esquerda ou ultra-esquerda, como o menciona Rodríguez (2010), o concepto da esquerda tamén se pode definir “en función do do tipo de actor e do ámbito de acción dos mesmos: esquerda electoral, esquerda política, esquerda social, etc. E tamén pode ordenarse de acordo cos seus contidos programáticos: esquerda anticapitalista, esquerda socialdemócrata, esquerda revolucionaria” (Rodríguez, 2010, 1), é por tal razón que atreverse a dar unha definición nesga a análise das demais áreas que contemplan o concepto de esquerda.

Pero si podemos enmarcar características que identifican á esquerda como un actor político, das cales podemos falar de “a correlación de forzas entre os actores e os seus efectos, a forma específica en que se enchen de contido histórico os valores abstractos de igualdade e liberdade, a actitude dos actores ante o cambio histórico e a capacidade crítica” (Rodríguez, 2010, 2). Estas características non son as únicas, pero si as máis enmarcadas nos últimos anos polos actores políticos da América Latina.

No caso dos partidos de esquerda, estes caracterízanse “pola defensa dos intereses das clases excluídas baixo a orde oligárquica” (Calvo, 2009, 57), é por tal razón que os obreiros, campesiños, entre outros vense representados por eles.

O caso da revolución cubana “foi considerado como un proceso político que non pretendía só derrocar a un ditador, senón, ademais, seguir unha liña revolucionaria de transformación da sociedade en beneficio das grandes maiorías” (Calvo, 2009, 58), co obxectivo de mellorar as súas condicións económicas.

Isto serviulles aos demais países de América Latina “como exemplo de firmeza e resistencia ao mundo enteiro, non só ao mostrar a existencia dunha alternativa ao capitalismo, sobre todo, ao establecerse a si mesma como unha forza para promover e difundir o novo pensamento” (García, 2001), o que permitiu impulsar novos movementos nos diferentes países de América.

“Moitos grupos adoptaron o uso da loita armada para o alcance dos seus obxectivos; xa que nesa altura, xurdiron unha serie de movementos de guerrillas, por exemplo: as Forzas Armadas de Liberación Nacional, en Venezuela; as Forzas Armadas Rebeldes, en Guatemala; o Exército de Liberación Nacional (ELN) en Perú; a Fronte Sandinista en Nicaragua; o Exército de Liberación Nacional, en Colombia; a Fronte Guerrilleira José Leonardo Chirinos e o Movemento de Esquerda Revolucionaria (MIR) de Moleiro, en Venezuela; a Asociación Cívica Nacional Revolucionaria, en México; ou a guerrilla do Che Guevara en Bolivia, entre outras” (Harnecker, 1999).

Este cambio na orde política latinoamericana, xerou unha serie de conflitos cos Estados Unidos, xa que son os principais promotores do modelo capitalista actual, por esta razón implementaron un programa de intervencionismo político e económico nestes países, co obxectivo de desestabilizar aos gobernos con ideoloxías comunistas ou de esquerda, xerando con iso unha gran inestabilidade social, política e económica na zona.

Figura 1: O intervencionismo de EEUU en Latinoamérica

Fonte: <https://clordenmundial.com/mapas-e-graficos/intervencionismo-estadounidense-latinoamerica>

Esta política intervencionista dos Estados Unidos foi coñecida como a doutrina Monroe, chamada así polo expresidente James Monroe (1816-1820), quen promulgou unha serie de principios que tiñan que ver co principio de panamericanismo, principio de non intervención e principio de non colonización.

De acordo con Morales (1991), estes principios consistían en:

“Principio de panamericanismo: Tanto Norteamérica como Latinoamérica formaban parte dunha zona, o hemisferio occidental, cun sistema político propio e sen ningunha relación coas potencias europeas.

Principio de non intervención: Norteamérica consideraba como unha ameaza para a súa paz e seguridade calquera intento por parte das potencias europeas de intervención na zona.

Principio de non colonización: Norteamérica, ademais, consideraba como unha ameaza para a súa seguridade calquera intento por parte das potencias europeas de colonización desta rexión do mundo” (Morales Duran, 1991, 331).

Os principios da doutrina Monroe naceron como unha resposta a unha posible intervención dos países europeos no continente americano, dado que moitos países latinoamericanos simpatizaban coas ideas políticas e económicas de que se difundían en Europa naqueles días.

3. Crise da esquerda

Despois de tantos anos de loita por implementar un modelo político de esquerda nos diferentes países do mundo, especialmente nos latinoamericanos, non se puideron solucionar todos estes problemas, en especial en América Latina. As figuras fortes de corrente ideolóxica de esquerda fôronse apagando co transcurso dos seus mandatos, enmarcando que non foron capaces de aplicar novas políticas económicas e sociais que diminuísen a desigualdade, o que limita o resultado dos seus gobernos.

Esta mala aplicación das políticas de esquerda nos diferentes países de América Latina pode ser explicada xa que a nivel mundial existe unha gran loita entre o modelo económico neoliberal actual, que rexe a todo o mercado e que non permitiu que as políticas de esquerda poidan concretarse.

Michel Brie (2006), expón que:

“O capital financeiro non crea as bases sociais de apoio suficientes para a súa lexitimación no poder. Non xera empregos; ao contrario, tende a eliminar empregos. Non distribúe renda; ao contrario, intensifica a concentración de renda. Non amplía os dereitos sociais; ao contrario, debilítaos. A financiarización fai vítimas a pequenos e medianos empresarios. As bases materiais do seu proceso de reprodución permiten, máximo, arrastrar a sectores do gran capital envorcado cara á exportación e cara a altas esferas do consumo” (Brie, 2006, 138).

O que limita aínda máis a implementación destas políticas, así como os seus resultados, sumando a isto a perda da autonomía do mercado financeiro, que impide ser a fonte de financiamento para promover o crecemento económico e non ser quen afoga aos diferentes sectores produtivos a través do cobro excesivo de intereses.

Outra das causas que pode explicar os irregulares resultados das políticas da esquerda, ten que ver cos cambios sociais, xa que a existencia da loita de clases segue sendo moi marcada na sociedade, impedindo así unha maior penetración desta ideoloxía, o que xera grandes conflitos e movementos na sociedade que non está de acordo coa implementación destes cambios.

“Producíronse cambios radicais na relación de forza entre as clases sociais, en favor do gran capital –en particular do gran capital internacionalizado e do capital financeiro e en contra do mundo do traballo. A dereita renovou os seus valores, as súas formulacións, as súas formas de acción, impondo unha hexemonía como nunca antes lograra” (Brie, 2006, 138).

Isto orixinou unha perda de confianza na esquerda a nivel mundial, pero especialmente en América Latina, que cada vez se ve máis fraccionada, buscando acordos comerciais e unións de mercados entre os diferentes países, para lograr diminuír os efectos políticos, sociais, culturais e económicos que se están dando na actualidade.

4. A nova esquerda

Todo este tipo de circunstancias levou aos partidos latinoamericanos de ideoloxías de esquerda a adaptarse ás expectativas e condicións políticas actuais, co obxectivo de buscar novas solucións aos conflitos que hoxe en día estamos a vivir.

A conxuntura dos avances da esquerda en América Latina pódense observar de acordo con Stolowics (2004) porque “expresan unha realidade social e política nova, definida primordialmente polo ascenso das loitas populares, por unha crecente recomposición da capacidade de resistencia ao neoliberalismo” (Stolowicz, 2004, 3).

Para algúns autores as características da nova esquerda latinoamericana teñen que ver con “a toma do poder nacional, así como o da visión de concibila como unha rede internacional hiperdescentralizada” (Rodríguez, 2005), así mesmo débese destacar “o papel dos gobernos locais e o impulso da participación da sociedade civil como aspectos característicos de transcendental importancia” (Harnecker, 1999) e por último a característica da “multiplicidade de bases sociais e axendas políticas propias” (Calvo, 2009, 62).

A primeira característica desta nova esquerda latinoamericana ten que ver cos aspectos globais que a rodean, xa que unha das principais problemáticas que presentaron os modelos políticos de esquerda é que foron cunha visión interna sen darse conta de que forman parte dun contexto global; e que empezaron a pechar as súas fronteiras a diferentes aspectos, tanto políticos, sociais e económicos, os cales os foron relegando, un claro exemplo disto é aínda Venezuela. Algunhas destas decisións non só dependeron de cada un destes países, senón que tamén tiveron que ver entes externos, como o Fondo Monetario Internacional (FMI), o Banco Mundial (BM), a Organización Mundial do Comercio (OMC), entre outros, o que estimulou aínda máis o peche destes países. A segunda característica ten que ver coa participación da sociedade civil na toma de decisións, xa que o modelo anterior non era nada democrático e si moi autoritario, o que impedía a participación social de todos os axentes, estivesen tanto a favor como en contra, sen poder expresar as súas ideas, o que eran mal visto polos gobernos, até os chegaban a chamar traidores da patria (como no caso de México).

O que busca a nova esquerda é estimular a participación da sociedade e así mesmo que as axendas dos gobernos locais procuren solucións ás necesidades desta, dado que un goberno que non dá resultados rapidamente perde lexitimidade, popularidade e prestixio ante os gobernados. O obxectivo non é chegar a un goberno populista e sen sentido, máis ben é chegar a un goberno próximo e que cumpra cos obxectivos expostos.

A última característica desta nova esquerda, que ten que ver coa multiplicidade de bases sociais e axenda política propia, fala de que debe estar formada con todos os sectores da sociedade, os cales deben de verse representados nos gobernos de esquerda, xa que a base obreiro-campeña xa non é a única que se ve representada na axenda política, senón que, máis ben o comerciante, o profesional, o empresario e todos os credos, tamén se vexan representados nesta nova visión das bases sociais e así lograr unir aos sectores da sociedade, xa que como vimos ao longo da historia tense unha sociedade moi fragmentada, desigual e inxusta entre cada un dos membros desta, e moitas veces esa fragmentación é xerada desde o goberno con etiquetas despectivas á poboación, un claro exemplo disto é o Goberno de México cos chamados fifis e chairos.

Todas estas características, e algunhas outras, puideron dar paso a esta nova conformación da esquerda latinoamericana, a cal busca seguir resolvendo os problemas que incumben de maneira histórica á rexión. Tomando en consideración a complexidade que isto representa débese buscar un consenso político, social e económico, onde todos os países involucrados xeren alternativas conxuntas, logrando así alcanzar o obxectivo de mellorar as condicións de vida da súa poboación e da rexión no seu conxunto.

Como se pode observar na figura 2, esta nova conformación de países latinoamericanos con gobernos de esquerda responde a diferentes necesidades entre as que sobresaen, as económicas, sociais e políticas, as cales xeran inestabilidade en cada un dos países, pero tamén na rexión, enmarcando a necesidade de crear políticas conxuntas para atacar ditas necesidades e lograr así mellores condicións para a poboación de América Latina.

Figura 2. Países Latinoamericanos onde goberna a esquerda 2022

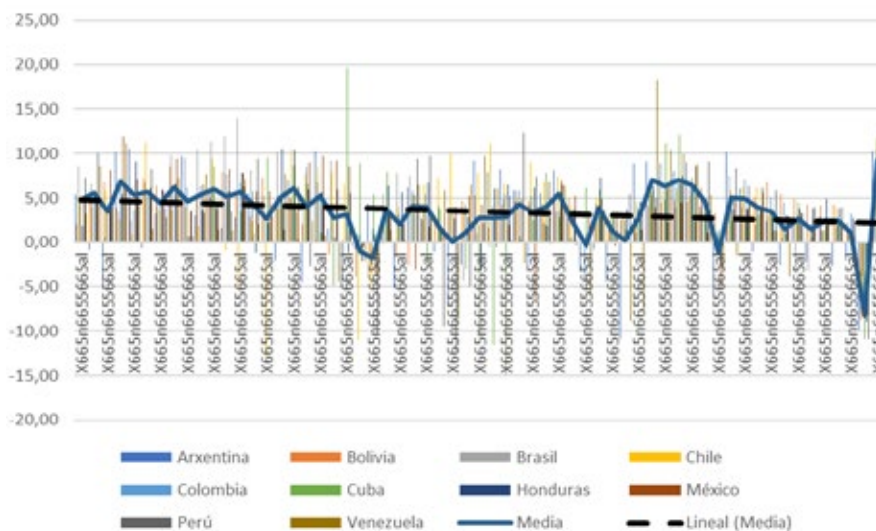
Fonte: <https://expansion.mx/mundo/2022/06/20/paises-de-esquerda-america-latina>

5. A nova xeoeconomía en Latinoamérica

Dado o anterior, dáse paso a unha nova forma de organización entre os países latinoamericanos, os cales buscan dunha maneira práctica e estratéxica “un marco analítico, que comprende tanto factores de carácter xeopolítico, como de intelixencia estratéxica, análise macroeconómico, relacións internacionais e prospectiva” (Molina, 2021, 35), que contribúa a mellorar as condicións económicas e políticas do bloque.

Como se observa na gráfica 1, a taxa media de crecemento do PIB de 1961 ao 2021 dos países latinoamericanos con novos gobernos de esquerda tende ir á baixa, o que podería explicar este novo cambio de paradigma. Anteriormente os gobernos neoliberais utilizaron políticas económicas baseadas en altas taxas de débeda pública, baixo investimento público, baixo investimento estranxeiro directo, así como un aumento da oferta monetaria; o que trouxo consigo unha perda do valor da moeda destes países fronte ao dólar, causante de gran inestabilidade política e social, entre outras.

Gráfica 1. Taxa de crecemento do PIB dos países con gobernos de esquerda de 1961 a 2021

Fonte: Elaboración propia con datos de: <https://datos.bancomundial.org/indicador/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>

Por tal razón, é importante que estes países xeren estratexias económicas que permitan desenvolver os sectores estratéxicos da economía, xerando unha vinculación entre a sociedade, o goberno e as empresas, que permitirá desenvolver un novo modelo económico e político en cada un destes países.

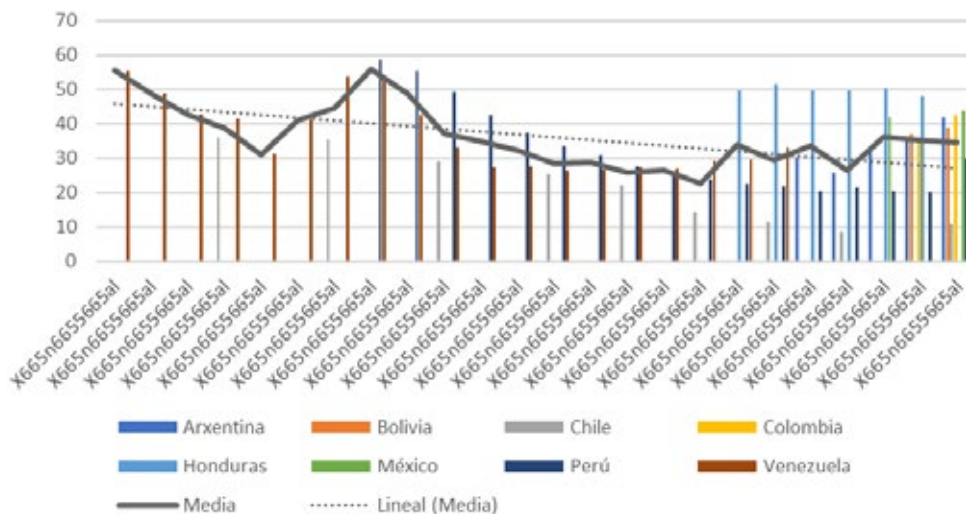
Pero isto non debe quedar no ámbito nacional, senón que deberán xerar unha nova estratexia de comercialización a nivel exterior, que permita crear novos lazos de cooperación, crecemento e desenvolvemento das economías, cunha visión solidaria entre nacións, xa que como vimos ao longo dos últimos 60 anos, o traballar de forma individual non permitiu diminuír a desigualdade e a marxinação dos diferentes países, se non que máis ben, esta foi aumentando, xerando problemas de fluxos migratorios que afectan a todos estes países.

Como o menciona Blackwill e Harris (2016), débense crear “instrumentos de carácter económicos para promover e defender os intereses nacionais e producir resultados xeopolíticos beneficiosos” (Blackwill, 2016) , por tal razón é importante que os gobernos de cada país busquen fortalecer aos seus sectores produtivos, xerando na economía un modelo de investimento mixto, que xere emprego, mellores salarios, fortaleza ás pequenas e medianas empresas e logre que haxa máis emprendedores na economía.

Procúrase un círculo virtuoso na economía, xa que, de existir máis empresas, e de ter máis poboación cun ingreso formal, haberá un aumento na recadación de impostos no país, permitindo así a reinversión do goberno na economía, mais isto debe dirixirse como unha estratexia de bloque, que permita incrementar o mercado interno de cada país, así como o mercado externo de cada país membro deste bloque.

Todo isto sen perder a autonomía que cada país ten sobre a súa economía, xa que o obxectivo non é chegar a unha unión económica completa, como o exemplo da Unión Europea, no que é o Banco Europeo quen determina a política monetaria que deben seguir os países, ou o Parlamento Europeo, que é quen propón qué política impositiva deben de seguir os diferentes gobernos, senón máis ben, pensamos nun acordo económico, político e social integral, sen perder a identidade dos pobos, pero que si busque o mesmo obxectivo ,que é mellorar as condicións de vida da poboación.

Gráfica 2. Taxa de incidencia da pobreza, sobre a base da liña de pobreza nacional dos países con gobernos de esquerda de 1997 a 2020

Fonte: Elaboración propia con datos de: <https://datos.bancomundial.org/indicador/SI.POV.NAHC>

No gráfico 2 pódese observar a situación que viven estes países en materia de incidencia da pobreza e podémonos dar conta que desde 1997 ao 2020 esta taxa foi á baixa, pero como se pode observar neste mesmo gráfico a partir do ano 2014 tense un repunte. A isto xúntase que algúns países deste bloque xa non publican desde ese ano os seus, o que fai máis difícil poder medir a taxa de incidencia da pobreza. Así mesmo cada un deles conta con metodoloxías dife-

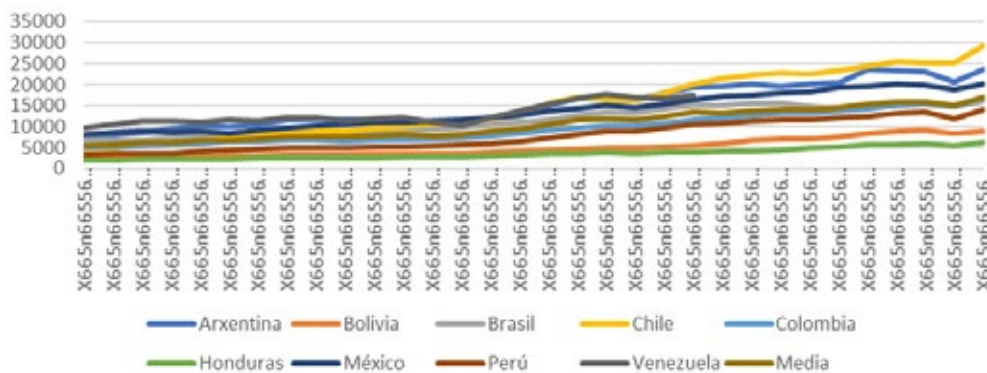
rentes para obter esta información, o que xera asimetría nos seus datos, ademais de que algúns países tamén realizan actualizacións nas metodoloxías que utilizan para medir certos indicadores, o que fai máis complexo esta análise.

Dado todo isto sería importante que os países membros deste bloque homologasen as metodoloxías implementadas para presentar información macroeconómica importante que permitise realizar análises comparativas reais e poder observar de forma máis clara o impacto que toman as decisións económicas, políticas e sociais de cada un dos países.

O caso da gráfica 3 mostra o PIB per cápita dos países membros a este bloque político de esquerda, con poder de paridade de compra, este indicador é importante dado que podemos observar como foi evolucionando o nivel de ingresos destes países nos últimos 20 anos, dos cales podemos observar que a tendencia é á alza, o que amosa unha melloría nestes países. Así mesmo podemos observar que existen catro países dos nove nesta gráfica que sempre estiveron por baixo da media, dentro dos cales se atopan Honduras, Bolivia, Perú e apenas un pouco abaixo da media Colombia.

Así mesmo, como se pode observar no presente gráfico, os nove países teñen comportamentos moi parecidos ao longo destes 20 anos e isto pode ser explicado por diferentes factores tales como a apertura comercial dos anos 90's, que trouxo consigo a sinatura de acordos comerciais entre estes países, xerando así dependencias económicas e comerciais entre eles.

Gráfica 3. PIB per cápita con Poder de Paridade de Compra en dólares a prezos internacionais actuais de 1990 a 2020.

Fonte: Elaboración propia con datos de: <https://datos.bancomundial.org/indicador/NY.GDP.PCAP.PP.CD>

Como o menciona Pajovic (2010), o nacemento da nova xeoeconomía latinoamericana empeza nos anos 90's coa globalización dos mercados, un exemplo disto é “a fundación e consolidación do MERCOSUR, a conclusión de acordos de libre comercio con Bolivia e Chile, avances logrados no Sistema Andino de Integración que se transformou con dificultades na Comunidade Andina de Nacións (CAN)” (Pajovic, 2010, 443).

O Mercado Común do Sur (MERCOSUR) fúndase en 1991, como un “proceso de integración rexional instituído inicialmente por Argentina, Brasil, Paraguai e Uruguai, ao cal en fases posteriores incorporáronse Venezuela e Bolivia, esta última en proceso de adhesión” (MERCOSUR, 2020), este mercado común nace co obxectivo de xerar un espazo comercial entre os países membros e de atracción de investimento entre eles.

Figura 3. Países membros do MERCOSUR 2018

Fonte: <https://twitter.com/mercosur/status/1007003457692340224?lang=ca>

A Comunidade Andina de Nacións (CAN), ten os seus inicios no 1969 co Acordo de Cartaxena, esta comunidade está conformada por Bolivia, Colombia, Ecuador e Perú, o obxectivo desta comunidade “é alcanzar un desenvolvemento integral, equilibrado e autónomo, mediante a integración andina, con proxección cara a unha integración suramericana e latinoamericana” (Comunidade Andina, 2022)

Ademais deste mercado común de integración créase a ALADI, en 1980 co Tratado de Montevideo, que é un dos grupos latinoamericanos máis grandes dos cales participan como países membros Arxentina, Bolivia, Brasil, Chile, Colombia, Cuba, Ecuador, México, Panamá, Paraguai, Perú, Uruguai e Venezuela.

O obxectivo da ALADI do mesmo xeito que o MERCOSUR é crear un mercado común a través de tres mecanismos que son: Preferencia arancelaria rexional que se aplica a produtos orixinarios dos países membros. Acordos de alcance rexional (comúns á totalidade dos países membros). Acordo de alcance parcial, coa participación de dúas ou máis países da área” (ALADI, 2022)

Figura 4. Países membros da ALADI

Fonte: <https://twitter.com/aduananews/status/1293888107062927360>

Como se pode observar, esta nova xoeconomía latinoamericana está intimamente ligada co proceso de industrialización dos países latinoamericanos, que é impulsado pola apertura comercial que se empezou a desenvolver coa década dos 70's, así como co proceso político de esquerda que actualmente vivimos na rexión.

Ademais disto é obvio que o crecemento económico de América Latina depende do incremento do ingreso medio por habitante, que é moi baixo na maior parte destes países, e do aumento da poboación (Prebisch, 2012, 45), polo cal o proceso de industrialización de América Latina tivo moito impulso, como política económica nacional.

Este proceso na rexión foi moi heteroxéneo dado as diferentes características dos países en stock de capital, infraestrutura e a produtividade dos factores, o que xerou un cambio na produción de materias primas na rexión por manufacturas, pasando dun modelo de substitución de importacións a un modelo de base exportador.

Agardábase que este proceso fose a solución para as economías latinoamericanas, pero isto non foi así, dado que entre o 2000 e o 2020 a taxa de crecemento media de exportación de mercadorías a nivel mundial foi de 5.86%, cunha forte tendencia á baixa, como pode observarse na gráfica 4.

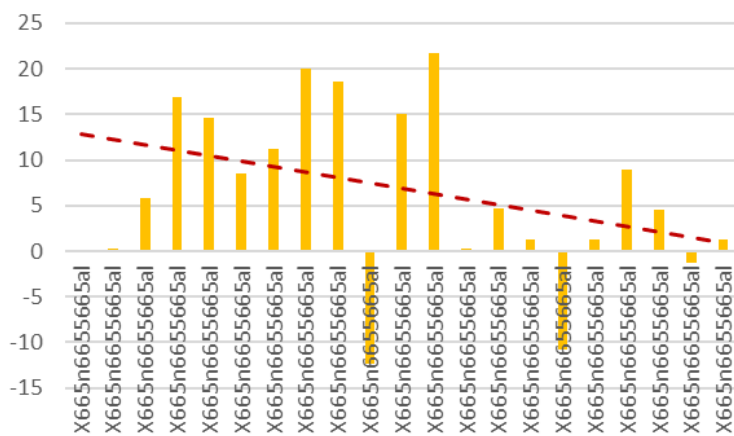
Gráfica 4. Taxa de crecemento da exportación de mercadorías a nivel mundial

Fonte: Elaboración propia con datos de <https://stats.wto.org>

Para o caso da exportación en produtos agrícolas a nivel mundial, tense o mesmo comportamento decrecente, deixando atrás as taxas de crecemento da primeira década dos 2000's, onde se observaban taxas medias anuais do 9.86%, cunha diminución da taxa de crecemento media anual para o período do 2010 ao 2020 de 4.2%, maior que a exportación de mercadorías, pero cunha forte tendencia cara á baixa, sendo os últimos 5 anos onde se observa a menor taxa de crecemento media rexistrada nos últimos 20 anos de 0.66% media anual.

Gráfica 5. Taxa de crecemento da exportación de produtos agrícolas a nivel mundial

Fonte: Elaboración propia con datos de <https://stats.wto.org>

6. A crise do COVID19 na xeoeconomía latinoamericana

O impacto da crise sanitaria do SARS COV II Covid19 na xeoeconomía latinoamericana tivo diferentes efectos, xa que, ao ser unha crise inducida de oferta e demanda, que diminuíu a produción, distribución e comercialización de mercadorías, co obxectivo de diminuír os contactos entre a poboación, xerou diferentes problemas en cada un dos diferentes países.

Así as cousas, sabemos que a rexión de América Latina foi unha das máis danadas polos impactos negativos, xa que para o 2021, a Comisión Económica para América Latina e o Caribe (CEPAL), informou que a rexión de América Latina contaba con “32.1% do total de defuncións por Covid-19 reportadas no mundo, sendo que a súa poboación representa apenas 8.4% da poboación mundial” (Cruz, 2021), o que enmarca a alta taxa de mortalidade da rexión, isto explicado polas complexas interrelacións sociais, condicións económicas, o deficiente acceso aos servizos de saúde e os malos niveis de nutrición da poboación, que permitiron as altas taxas de mortalidade na rexión.

Xunto a isto, a baixa taxa de crecemento media do PIB real na rexión entre o 2014 e o 2019, que foi de 0.4%, explica as altas taxas de desemprego, o aumento da débeda pública bruta dos gobernos, que chegou a unha media de 44.8% do PIB para o 2019. Así mesmo, a grande heteroxeneidade dos países da rexión, por exemplo, “Paraguai e o Perú tiñan niveis de endebedamento inferiores ao 25% do PIB a finais de 2019, mentres que outros países presentaban niveis moito maiores, que alcanzaban o 89,4% na Arxentina, o 75,8% no Brasil e o 61,3% en Costa Rica” (Comisión Económica para América Latina e o Caribe, 2020, 8), xerou unha carga adicional ás finanzas públicas dos países, buscando así ter aforros na asignación dos recursos para buscar diminuír o déficit.

Para os países da rexión que teñen unha forte dependencia da participación do Estado na economía a través do gasto público, presentaron unha alza no desemprego xa que segundo datos da CEPAL, para o 2020 os países de América Latina terán unha taxa media de desemprego do 11.5%, o que representa máis de 37.7 millóns de persoas en desempregadas, ademais o número de persoas ocupadas caerá preto de 2.4%. Pero esta cifra pode variar, xa que, de acordo coa estrutura de emprego de cada un dos países da rexión e o nivel de emprego formal e informal co que contan, a cifra poderá aumentar ou diminuír, debido á vulnerabilidade dos traballadores na rexión.

Isto xerou un efecto negativo no ingreso dos fogares, diminuíndo a súa capacidade de compra para satisfacer as súas necesidades básicas, aumentando a taxa de pobreza da rexión en 4.4%, pasando de 30.3% a 34.7%, o que significa un aumento de 28.7 millóns de persoas en situación de pobreza.

7. Conclusións

A xeoeconomía latinoamericana é unha área que comprende factores de carácter xeopolítico (o cambio á nova esquerda), a crecente intelixencia estratéxica nos sectores prioritarios da rexión, cambios nas políticas macroeconómicas, unha nova relación internacional. O obxectivo fundamental desta nova xeopolítica latinoamericana consiste en proporcionar ao Estado as fe-

ramentas de carácter económico para promover e defender os intereses da rexión, fortalecer a cohesión territorial e identitaria como países e sociedades no seu conxunto. Esta nova xeoeconomía latinoamericana busca deseñar novas políticas públicas, que combatan os principais problemas económicos e sociais da rexión.

Un dos principais problemas que nos atopamos nesta nova xeoeconomía latinoamericana é a gran asimetría destas economías, xa que a precaria condición da estrutura económica dos países latinoamericanos impide que este proceso sexa máis homoxéneo na rexión.

Ademais disto, como observamos, gran parte do crecemento económico da rexión depende de factores externos, como o investimento estranxeiro directo, o crecemento das exportacións e a dependencia cara os mercados de Estados Unidos e China, o que explica o lento crecemento da economía.

Por último, para sacar vantaxes positivas a esta nova xeoeconomía latinoamericana e minimizar os efectos negativos, os países da rexión dependerán da súa capacidade de adaptación, así como da formulación de estratexias adecuadas e da instrumentación de políticas enfocadas a fortalecer os sectores estratéxicos da economía, o que permitiría aumentar a competitividade da rexión.

Adolfo Federico Herrera García, Doutor en Desenvolvemento Económico e Sectorial Estratéxico, profesor - investigador na Facultade de Economía da Benemérita Universidade Autónoma de Puebla. Especialista en desenvolvemento social, económico e rexional.
adolfo.herrera@correo.buap.mx

Bibliografía

- CALVO SALAZAR, C. (2009). La nueva izquierda latinoamericana: características y retos futuros . *Reflexiones* , 88(1), 55-65. [fecha de Consulta 31 de Julio de 2022]. ISSN: 1021-1209. Disponible en: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=72912559004>
- Comisión Económica para América Latina y el Caribe. (2020). *Informe sobre el impacto económico en América Latina y el Caribe de la enfermedad por coronavirus (COVID-19)*. Santiago de Chile: CEPAL. <https://www.cepal.org/es/publicaciones/45602-informe-impacto-economico-america-latina-caribe-la-enfermedad-coronavirus-covid>
- Comunidad Andina. (15 de julio de 2022). *Comunidad Andina* . Obtenido de CAN: <https://www.comunidadandina.org/quienes-somos/>
- CRUZ, H. &. (22 de noviembre de 2021). *CEPAL*. Obtenido de Mortalidad por COVID-19 y las desigualdades por nivel socioeconómico y por territorio: <https://www.cepal.org/es/enfoques/mortalidad-covid-19-desigualdades-nivel-socioeconomico-territorio>

- ALADI. (15 de julio de 2022). *ALADI*. Obtenido de Asociación Latinoamericana de Integración : <https://www.aladi.org/sitioaladi/quienes-somos-2/>
- BLACKWILL, R. &. (2016). *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press. <https://www.jstor.org/stable/j.ctt1c84cr7>
- BRIE, M. (2006). Crisis hegemónica en la izquierda latinoamericana. *Revista Venezolana de Economía y Ciencias Sociales*, 12(2), 137-146. Recuperado en 31 de julio de 2022, de http://ve.scielo.org/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1315-64112006000200010&lng=es&tlng=es
- GARCÍA, J. (2001). *Cuban revolution reader: a documentary history of 40 key moments of the cuban revolution*. (1ª edición ed.). New York: Ocean Press.
- GARGARELLA, R. (24 de 06 de 2014). La izquierda que no es: Sobre el concepto de “izquierda” en The Resurgence of the American Left. *Política y gobierno*, XXI(2), 443-477.
- HARNECKER, M. (1999). *Haciendo posible lo imposible: la izquierda en el umbral del siglo XXI*. (1ª edición ed.). México: Siglo XXI Editores. <http://biblioteca.clacso.edu.ar/gsd/collect/cu/cu-018/index/assoc/D4975.dir/posible.pdf>
- MERCOSUR. (15 de julio de 2020). *MERCOSUR*. Obtenido de MERCOSUR: <https://www.mercosur.int/quienes-somos/en-pocas-palabras/>
- MOLINA MORENO, V. y. (Abril-junio de 2021). Importancia actual de la geoeconomía: algunas consideraciones. *Economía Industrial*(420), 35-46. <https://www.mincotur.gob.es/Publicaciones/Publicacionesperiodicas/EconomiaIndustrial/RevistaEconomiaIndustrial/420/Molina%20Moreno%20y%20Jimenez%20Bastida.pdf>
- MORALES DURAN, J. (1991). Aspectos ideológicos del intervencionismo Norteamericano en Latinoamérica: 1823-1914. *Norba revista de historia* (11), 331-342. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=109858>
- ORNELAS, J. y. (septiembre-febrero de 2011). La izquierda latinoamericana en el siglo xx y la utopía recuperada. *Bajo el Volcán*, 11(17), 273-295. <https://www.redalyc.org/pdf/286/28625451017.pdf>
- PAJOVIC, S. S. (agosto de 2010). El siglo XXI: la conformación de la nueva geoeconomía latinoamericana. *Revista del CESLA*, 2(13), 439-454. <https://www.redalyc.org/pdf/2433/243316493006.pdf>
- PREBISCH, R. (2012). *El desarrollo económico de la América Latina y algunos de sus principales problemas*. Santiago de Chile: CEPAL. Obtenido de https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/40010/4/prebisch_desarrollo_problemas.pdf
- RODRÍGUEZ, C. B. (2005). *La nueva izquierda latinoamericana*. (1ª edición ed.). Bogotá, Colombia: Grupo Editorial Norma.
- RODRÍGUEZ, T. (2010). Desafíos de la izquierda en América Latina: viejos dilemas en nuevos contextos. Ciudad de México: FLACSO. https://www.flacsoandes.edu.ec/sites/default/files/agora/files/1284485419.tania_hogla_rodriguez_mora.pdf
- STOLOWICZ, B. (2004). La izquierda Latinoamericana gobierno y proyecto de cambio. *Proyecto Nueva Política*, 1-19.